Figurile retorice

De Dragos Movila

Ce sunt figurile retorice?

“ornamentele discursului”

Quintilian:

> “figura este o înlănţuire de cuvinte diferită de felul de exprimare obişnuit şi de acela care ne vine primul în minte”

> “tropul este mutarea iscusită a unui cuvânt sau a unei expresii din înţelesul său propriu într-un alt înţeles”

Clasificări

Grupul μ:

- metaplasme
- metasememe
- metataxe
- metalogisme

Le groupe μ *(De gauche à droite et de haut en bas):*
J.-M. Klinkenberg, F.Pire, H.Trinon, PH. Minguet, J.Dubois et F.Edeline

Clasificări

Marc Bonhomme:

tipologie funcţională

Tipologia funcţională a lui Paulhan
- figuri de raţiune
- figuri de imaginaţie
- figuri de pasiune

Tipologia f. argumentativă a lui G. Tardif
- figuri ale exordiului
- figuri ale prezentării
- figuri ale respingerii

Tipologia f. estetică a lui B. Gracian
- figuri prin corespondenţă şi proporţie
- figuri prin echivoc ingenios
- figuri prin ficţiune

tipologie structurală

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

Grupul μ:

-
- metasememe
- metataxe
- metalogisme

metaplasme

Operaţii retorice la nivelul cuvântului ce au în vedere modificarea formei acestuia

Exemplu: A venit proful

Je vais a l'Uni

Grupul μ:

- metaplasme
-
- metataxe
- metalogisme

metasememe

Operaţii retorice la nivelul cuvântului ce au ca efect modificarea sensului

Exemplu: Toate pânzele sus!

Grupul μ:

- metaplasme
- metasememe
-
- metalogisme

metataxe

Schimbări cel puţin la nivelul frazei cu intenţia de a modifica forma (expresia) acesteia

Exemplu: Discursul puterii şi puterea discursului

(Reboul)

Grupul μ:

- metaplasme
- metasememe
- metataxe
-

metalogisme

Operaţii retorice care acţionează asupra unei unităţi discursive cel puţin de dimensiunile unei fraze cu intenţia de a transforma sensul frazei în discuţie

- alegoria

- ironia

Exemplu: Pasărea cu clonţ de rubin
S-a răzbunat, iat-o, s-a răzbunat
Nu mai pot s-o mângâi.
M-a strivit,
Pasărea cu clonţ de rubin
(Labiş)

Tipologia structurală

Grupul μ:

- metaplasme
- metasememe
- metataxe
- metalogisme

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

Ce putem modifica într-o unitate de discurs?

1. forma cuvintelor
2. combinaţia cuvintelor în enunţ
3. sensul cuvintelor
4. realitatea la care trimite cuvântul

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

anagrama

Schimbarea locului literelor într-un cuvânt

Exemplu: Coşbuc - Boşcu

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- anagrama

palindromul

Crearea unui cuvânt sau enunţ astfel încât să fie citit la fel şi de la dreapta la stânga şi de la stânga la dreapta

Exemplu: El o să facă fasole

Maria bea, că e bairam

O ramă maro

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- anagramă
- palindrom

contrapetul

Inversarea silabelor din acelaşi cuvânt sau din cuvinte diferite

Exemplu: Alerte de loerte

Ophelie

est folie

et faux lys;

aime la

Hamlet

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- anagramă - palindrom - contrapet

afereza

Suprimarea unui sunet de la începutul cuvântului

Exemplu: Între logică şi ...Ogică

(Bogdan Ulmu)

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- anagramă - palindrom - contrapet
- afereză

sincopa

Suprimarea sunetelor produsă la mijlocul cuvântului

Exemplu: Am o întâlnire cu proful de retorică

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- anagramă - palindrom - contrapet
- afereză - sincopă

apocopa

Suprimarea produsă la sfârşitul cuvântului

Exemplu: Merg la prof pentru consultaţii

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- anagramă - palindrom - contrapet
- afereză - sincopă - apocopă

sigleson

Suprimarea întregului cuvânt, rămânând doar prima literă

Exemplu: Sans publicite – svp

Comunicare şi Relaţii Publice – CRP

Construcţia mesajului publicitar - CMP

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- anagramă - palindrom - contrapet
- afereză - sincopă - apocopă - sigleson

cuvânt-valiză

Se construieşte din două cuvinte unul singur prin alipirea anumitor litere

Exemplu: Jafo – Oneşti

Jaf + Rafo = Rafo

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- anagramă - palindrom - contrapet
- afereză - sincopă - apocopă - sigleson
- cuvânt-valiză

aliteraţia

Repetarea unor consoane într-un cuvânt sau în mai multe cuvinte

Exemplu: Tălăngile, trist,
Tot sună dogit...
Şi tare-i târziu
Şi n-am mai murit...
(Bacovia)

Exemplu: Himalaya herbal healthcare

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

hipalaga

Transfer de cuvinte; constă în a atribui unor cuvinte dintr-o frază ceea ce convine altor cuvinte din aceeaşi frază

Exemplu: Ce linişte binefăcătoare respiră acest palat rustic! Desigur, înăuntru locuitorii trebuie să fie fericiţi. Viaţa lor senină, ca cerul albastru care-i scaldă într-o atmosferă de pace, este mai fericită decât viaţa regilor... Desigur, păianjenii, aceşti oaspeţi ai singurătăţii, îşi torc reţelele de fire ca nişte gânduri de artist (Anton Bacalbaşa)

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- hipalagă

hiperbatul

Constă în a scoate înafara cadrului normal al frazei unul dintre constituenţii ei ficşi

Exemplu: Les armes du matin sont belles, et la mer

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- hipalagă - hiperbat

chiasmul

Dispunere a două cuvinte astfel încât ele apar o dată intr-o ordine, a doua oară în ordine inversă

Exemplu: Când prin această lume să trecem ne e scris

Ca visul unei umbre şi umbra unui vis

(M. Eminescu)

Un plus de viaţă zilelor, un plus de zile vieţii

(Farmacia Longavit)

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- hipalagă - hiperbat - chiasm

anacolutul

O anumită discontinuitate în construcţia frazei cu scopul de a-l lăsa pe receptor să descopere singur înţelesul enunţului

Exemplu: Fata împăratului, cum a ajuns la casa mirelui, i-au plăcut palatele și socrii (I. Creangă, Povestea porcului)

Cei ce nu închid geamurile de la ghenă și se sparg din cauza curentului, vor plăti toți studenții ce locuiesc pe acel etaj

(Academia Cațavencu)

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- hipalagă - hiperbat - chiasm
- anacolut

elipsa

Omiterea unui cuvânt ori a unei propoziţii fie din nevoia de concizie, fie în intenţii expresive

Exemplu: Dar - se va spune – în propunerea sa, Pompei a judecat şi fapta, şi cauza, căci a făcut o propunere referitoare la încăierarea sângeroasă care a avut loc pe Calea Appia, în care a fost ucis Publius Clodius. Dar de fapt ce-a propus? Negreşit, să se facă o anchetă. Dar ce anume să se cerceteze? Dacă faptul a avut loc? Dar asta e ştiut. De către cine? Dar e vădit. (Cicero)

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- hipalagă - hiperbat - chiasm
- anacolut - elipsă

pleonasmul

Adăugarea unui cuvânt sau unui grup de cuvinte spunând acelaşi lucru ca şi cuvintele pe lângă care sunt adăugate

Exemplu: Cobori în jos luceafăr blând

Am văzut cu ochii mei

Iorga este Iorga

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- hipalagă - hiperbat - chiasm
- anacolut - elipsă
- pleonasm

gradaţia

Ordonarea cuvintelor astfel încât ele să prezinte faptele într-o ordine crescătoare/descrescătoare care să asigure un impact deosebit asupra auditoriului

Exemplu: […] uneltirilor duşmane căzu victimă Mihai, ucis în cortul său din tabăra de lângă Turda, de asasinii trimişi de Basta. Nu ne vom opri asupra prea dureroaselor amănunte ale acestui omor, crimă comisă asupra unui întreg popor

(Dimitrie Onciu)

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- hipalagă - hiperbat - chiasm
- anacolut - elipsă
- pleonasm - gradaţie

repetiţia

Reluarea unui cuvânt sau a mai multora în interiorul unei unităţi discursive

Exemplu: S-au sculat pe rând, reprezentantul unei părţi a majorităţii, anarhistul Carp, aşa numit de D. Preşedinte al consiliului; s-a sculat D. Panu, un alt anarhist în numele radicalilor; s-a sculat domnul general Manu.... (Al. Marghiloman)

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- hipalagă - hiperbat - chiasm
- anacolut - elipsă
- pleonasm - gradaţie - repetiţie

anadiploza

Ultimul cuvânt dintr-o unitate discursivă se reia la începutul altei unităţi discursive ce urmează celei dintâi

Exemplu: Eminescu n-a existat

A existat o ţară frumoasă...

(M. Sorescu)

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- hipalagă - hiperbat - chiasm
- anacolut - elipsă
- pleonasm - gradaţie - repetiţie
- anadiploză

anafora

Repetarea unui cuvânt în mod regulat la începutul unei unităţi discursive cu scopul de a întări o anumită idee

Exemplu: Ştia care e forţa şi rolul elocinţei, puterea cuvântului rostit, care ajută raţiunea şi o pune în evidenţă, care le insuflă oamenilor dreptatea şi cinstea, care încolţeşte în inima soldatului curajul şi îndrăzneala... (La Bruyere)

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- hipalagă - hiperbat - chiasm
- anacolut - elipsă
- pleonasm - gradaţie - repetiţie
- anadiploză - anaforă

anastofa

Schimbarea ordinii normale a cuvintelor într-o frază

Exemplu: Fost-am noi independenţi către turci? Fost-am noi provincie turcească? (Kogălniceanu)

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

metonimia

Înlocuirea unui cuvânt cu altul; denumirea unui concept printr-un termen desemnând un alt concept

a) înlocuirea conţinutului prin conţinător: A bea un pahar

b) înloc. persoanei printr-un loc cu care e asociat: Lucrurile se fac şi se desfac la Cotroceni

c) înlocuirea unui individ printr-un instrument: Violoncelul a greşit intrarea

d) înlocuirea operei prin autor: Citesc cu interes din Dostoievski

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- metonimie

sinecdoca

Specie a metonimiei; se înlocuieşte totul cu partea, genul cu specia

Exemplu: Tot ce e perfid şi lacom, tot Fanarul, toţi iloţii (Eminescu, Scrisoarea III)

Zvârli lui Hades suflete viteze, fără de număr" (Homer, Iliada)

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- sinecdocă
- metonimie

antiteza

Punerea în contrast a două situaţii, două fapte, două relaţii

Exemplu: Ţara are să scape prin unirea celor de bună credinţă, oameni care se interesează de soarta şi viitorul acestei ţări. Numai aşa putem scăpa ţara, iar nu prin vreo câteva articole cele mai draconice. (I.C. Brătianu)

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- sinecdocă

- metonimie - antiteză

oximoronul

Asocierea a doi termeni opuşi în aceeaşi unitate discursivă

Exemplu: Unde să mă duc, nu vezi că stau în braţele tale, orbule

(N. Stănescu)

Chinuitoarea iubire

Tristeţea fericirii

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- sinecdocă

- metonimie - antiteză - oximoron

perifraza

A exprima printr-un grup de cuvinte ceea ce se poate exprima printr-un cuvânt

Exemplu: A bate şaua să priceapă calul.

Ti-ai uitat mintea la garderoba?

(Ion Barbu)

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- sinecdocă

- metonimie - antiteză - oximoron
- perifrază

paronomaza

Se utilizează cuvinte care seamănă ca pronunţie (paronime, dar care diferă esenţial ca sens)

Exemplu: Stanca sta-n castan ca Stan

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- sinecdocă

- metonimie - antiteză - oximoron
- perifrază - paronomază

calamburul

Joc de cuvinte rezultat dintr-o pronunţie asemănătoare dar sensuri diferite

Exemplu: Iarna șuieră p-alt ton (V. A. Ureche)

Banul este un nume rar (M. Kogălniceanu)

Cred că am greșit adresa. Aici nu-i Gambrinus. Aici...e cam plinus! (A. Bacalbașa)

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- sinecdocă

- metonimie - antiteză - oximoron
- perifrază - paronomază - calambur

antanaclaza

Utilizarea aceluiaşi cuvânt cu sensuri diferite

Exemplu: Inima are raţiunile sale pe care raţiunea nu le cunoaşte

(B. Pascal)

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- sinecdocă

- metonimie - antiteză - oximoron
- perifrază - paronomază - calambur
- antanaclază

catahreza

A extinde semnificaţia unui cuvânt dincolo de sensul ei propriu

Exemplu: o tu care locuieşti în crăpăturile stâncilor (Umberto Eco)

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- sinecdocă

- metonimie - antiteză - oximoron
- perifrază - paronomază - calambur
- antanaclază - catahreză

comparaţia

A raporta unele la altele două fapte

Exemplu: Omul se apără de invidia nemernicilor, după cum vulturul ocoleşte capcanele, zburând foarte sus. Proştii n-au decât să clevetească; vorbele rele sunt ca animalul lacom care sfârşeşte totdeauna prin a se mânca el însuşi (De Marchi)

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- sinecdocă

- metonimie - antiteză - oximoron
- perifrază - paronomază - calambur
- antanaclază - catahreză - comparaţie

metafora

O comparaţie subînţeleasă, în care cele două elemente care se compară nu au nimic esenţial în comun

Exemplu: Hugo este un mare condei

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

hiperbola

Amplificarea realităţii peste limitele normalului

Exemplu: Şi ca nouri de aramă şi ca ropotul de grindeni,
Orizontu-ntunecându-l vin săgeţi de pretutindeni
(M. Eminescu)

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- hiperbolă

eufemismul

Diminuarea realităţii în raport cu ceea ce există cu adevărat

Exemplu: Şi-a pierdut viața

Dumnezeu nu a fost prea darnic cu el

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- hiperbolă - eufemism

litota

A spune mai puţin pentru a sugera mai mult

Exemplu: Ce n'etait pas un sot, non, non, et croyez m'en que le chien de Jean Nivelle (La Fontaine)

Oamenilor cu bani nu le convine ca eu am personalitate. Ei si-ar dori un 'yes man', dar eu nu sunt asa! (Istvan Kovacs)

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- hiperbolă - eufemism - litotă

paradoxul

Se ia peste picior o opinie comună în desemnarea unei realităţi

Exemplu: Nimic nu este destul pentru cel căruia destulul i se pare prea puţin

Industria română este admirabilă, e sublimă, putem zice, dar lipseşte cu desăvârşire (Nae Caţavencu)

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- hiperbolă - eufemism - litotă
- paradox

ironia

Figură ce conține o ușoară batjocură la adresa cuiva sau a ceva, folosind de obicei semnificații opuse sensului lor obișnuit

Exemplu: O, ce frumoasă eşti!

Românului i-e greu până se apucă de treabă, că de lăsat îndată se lasă

(Ion Creangă)

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- hiperbolă - eufemism - litotă
- paradox - ironie

personificarea

Atribuirea de calităţi omeneşti unor lucruri, situaţii cu intenţia de a induce ideea că acestea se comportă omeneşte

Exemplu: Primăvara, mama noastră,
Sufla brumă de pe coastă.

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
- figuri sintactice
- figuri semantice
- figuri referenţiale

- hiperbolă - eufemism - litotă
- paradox - ironie - personificare

alegoria

A comunica un înţeles ascuns prin intermediul unui ansamblu de echivalenţe descifrabile pe cale raţională

Exemplu: Și la nunta mea / a căzut o stea. / Soarele și Luna / mi-au ținut cununa. / Și-am avut nuntași / brazi și păltinași; / preoți – munții mari, / paseri – lăutari; păsărele mii / și stele făclii...

(Mioriţă, V. Alecsandri)

Marc Bonhomme:

- figuri morfologice
  - anagramă - palindrom - contrapet
  - afereză - sincopă - apocopă - sigleson
  - cuvânt-valiză - aliteraţie
- figuri sintactice
  - hipalagă - hiperbat - chiasm
  - anacolut - elipsă
  - pleonasm - gradaţie - repetiţie
    - anadiploză - anaforă - anastofă
- figuri semantice
  - sinecdocă
  - metonimie - antiteză - oximoron - metaforă
  - perifrază - paronomază - calambur
  - antanaclază - catahreză - comparaţie
- figuri referenţiale
  - hiperbolă - eufemism - litotă
  - paradox - ironie - personificare - alegorie

Gata